

REFLEXIONS SOBRE LA IDENTITAT DE L'ARAGONÉS I LA SEUA RELACIÓ AMB EL CATALÀ EN ELS DICCIONARIS ARAGONESOS DEL SEGLE XIX

Joaquim Martí Mestre
Universitat de València

Al segle XIX es desenvolupa la lexicografia regional de l'espanyol, en la qual té una presència important i primerenca l'aragonés. Amb anterioritat hi havia ja una tradició de recollida de vocabulari dialectal en diccionaris generals com el de Nebrija (1495?) o el de Covarrubias (1611), que va ser continuada per l'Acadèmia Espanyola, des del seu primer diccionari, el conegut com *Diccionario de Autoridades* (1726-1739), en el qual destaca pel seu nombre, entre les varietats regionals recollides com a tals, la presència dels aragonesismes (cf. Alvar Ezquerra, 1996-97: 79-81; Aliaga, 2000). Entrats al segle XIX, els primers vocabularis regionals corresponen a l'aragonés, posant de manifest, així, la percepció de la individualitat de la parla d'Aragó sobretot respecte a la varietat romànica del centre peninsular (cf. Aliaga, 1998: 4). Entre aquests diccionaris regionals aragonesos, que tenien com a objectiu contribuir a l'obra comuna del diccionari acadèmic, destaquen l'*Ensayo de un diccionario aragonés-castellano* (Saragossa: Imprenta Real, 1836) de Mariano Peralta¹ i el *Diccionario de voces aragonesas* (Saragossa: Imprenta y Librería de Don Calisto Ariño, 1859) de Jerónimo Borao². Cal esmetar també encara al vuitcents el breu repertori de veus aragoneses de Francisco Otín (1868) i, ja al segle XX, el *Nuevo diccionario etimológico aragonés* (Saragossa: Imprenta del Hogar Pignatelli, 1938) de José Pardo Asso. Abans cal afegir un *Diccionario aragonés* anònim, donat a conèixer recentment (Bernal, Nagore, 1999), que degué ser redactat entre 1803 i 1815.

Aquestes obres monogràfiques sobre l'aragonés comptaven amb el precedent del diccionari manuscrit de veus aragoneses que l'acadèmic Joseph Siesso de Bolea va fer a la primera meitat del segle XVIII, possiblement entre 1715 i 1726 (cf. Aliaga, 1998), el qual va servir de base per a la col·laboració de Siesso

¹ Va ser reimprés l'any 1853, a Palma de Mallorca, per Pedro José Gelabert.

² 2a ed. corregida i augmentada 1884; reimpr. 1908.

amb l'Acadèmia Espanyola, en la confecció del *Diccionario de Autoridades*. Gràcies sobretot al treball de Siesso Aragó fou la regió en què la cooperació exterior del *Diccionario de Autoridades* resultà més notable, i també una de les més primerenques, juntament amb Múrcia. La RAE des de la seua fundació (1713) es mostrà favorable a admetre el lèxic regional en el primer diccionari acadèmic, i en aquest sentit hi va acceptar les veus aragoneses, sempre que no tinguessen “mezcla de la lengua lemosina”, com es deia en les Actes de la RAE del 26 d'abril de 1724. La consideració de l'aragonés com una part de la llengua espanyola era plenament assumida, tant per l'Acadèmia com pels lexicògrafs aragonesos del segle XIX, continuant la línia de pensament dels erudits i gramàtics dels segles XVI i XVII (cf. Aliaga, 1994: 21-24; id., 2008: 47).

Mariano Peralta, partint de l'espanyolitat de l'aragonés, defensa un major protagonisme de les varietats diatòpiques, i més en concret de l'aragonés, en la llengua comuna, enfront de la preponderància exercida pel castellà central (cf. Alvar Ezquerro, 1986: 187). Creu que aquest lèxic regional aporta “riqueza y variedad” a la llengua comuna (p. XIII) i que les veus aragoneses recollides en el seu diccionari són aptes per a diversos registres, des dels més familiars als més formals, sense cap discriminació respecte a les del castellà central. Amb la incorporació d'aquestes veus es beneficiaran els magistrats, que han d'entendre les declaracions dels testimonis i els contractes i ordinacions en aragonés, com també el diccionari general de la llengua, quan “muchas de estas voces deshechadas ahora con hastío como bárbaras, puedan ser admitidas” (p. VI). Si bé, com hem vist, hi havia una certa tradició en la lexicografia espanyola a obrir les portes als mots regionals, aquestes aportacions eren clarament minoritàries en els diccionaris generals, per relació al lèxic del centre peninsular, i a més a més, segons mostren les darreres paraules de Peralta, hi havia entre certs sectors de lletraferits espanyols una actitud prejudiciosa cap al lèxic regional en general, i cap a l'aragonés en particular. A aquests sectors, “que pretenden reducida la España en materia de idioma culto a los confines de la Castilla, y que solo juzgan que allí se habla el lenguaje puro y castizo de los hijos de Pelayo” (p. V), els semblarà “una empresa ridícula y mezquina” la de fer un diccionari de veus aragoneses. Ell, en canvi, denuncia que l'espanyol siga patrimoni exclusiu dels castellans: “La Academia no puede ejercer una autoridad tan ilimitada, ni los castellanos pueden dar la ley hasta tal punto a los aragoneses” (p. VI).

Aquestes paraules de Peralta, així com la seua voluntat de contribuir a l'enriquiment del cabal lèxic acadèmic des d'una perspectiva aragonesa, i, per tant, perifèrica, es poden entendre com a reacció als criteris de selecció lèxica dominants en la RAE durant aquells anys. Si durant la primera època de l'Acadèmia, i sobretot amb el *Diccionario de Autoridades*, s'hi havien anat incor-

porant diverses aportacions lèxiques aragoneses, al segle XIX el tractament dels regionalismes en el diccionari acadèmic es torna molt més restrictiu, i s'imposa clarament la pauta normativa en la modalitat centropeninsular. De manera que, a pesar del treball meritori de Peralta i de Borao, les repercussions dels seus diccionaris sobre les edicions vuitcentistes del *DRAE* foren mínimes (cf. Aliaga, 2000)³.

Quant a la relació amb el català, Peralta reconeix que moltes veus usades en terres aragoneses “son tomadas del lemosín o catalán, por la proximidad a Cataluña y la antiquísima unión de estas dos naciones” (p. VIII)⁴, sense que això signifiqui “que en Aragón se habló el catalán en algún tiempo, como dice sin ningún fundamento el marqués de Mondéjar⁵, que quiere atribuir al rey Fernando I la introducción de la lengua castellana” (p. VIII). Segons Peralta, ja molt abans de l'adveniment de la dinastia Trastàmara, a principis del segle XV, “hablábamos la misma lengua que ahora, si bien usábamos algunas voces que poco a poco se fueron dejando, como también ha sucedido en Castilla” (p. IX). Considera que la identitat lingüística amb Castella ve d'antic, pràcticament des dels orígens de l'idioma. De manera que “ni los castellanos introdujeron aquí su lengua, ni es diferente la nuestra de la de ellos: es uno mismo y solo idioma” (p. IX). En canvi, a Catalunya “la corrupción del latín vino de la Provenza con los primeros reconquistadores” (p. IX), identificant, per tant, el naixement del català com un producte de la reconquesta franca, i, per això mateix, el català com una varietat sorgida del provençal. De fet, Peralta, com hem vist, es refereix al català també amb el nom de llemosí⁶.

En Peralta es nota, doncs, una voluntat ideològica per aproximar, i fins i tot identificar, l'aragonès amb el castellà, al mateix temps que per separar-lo del català i del provençal. D'aquesta manera, postula un origen genètic comú per a l'aragonès i per al castellà, molt anterior, per tant, a la idea defensada

³ Aquesta situació canvià, però, al segle XX, sobretot arran de la quinzena edició del diccionari acadèmic (1925). L'Acadèmia adopta una perspectiva més oberta a les aportacions regionals, i ara sí que es nota una influència dels diccionaris de Peralta i de Borao en la introducció de veus aragoneses en el repertori acadèmic.

⁴ En les actes de la RAE de 1724 en les quals aquesta encarregava a Siesso de Bolea el recull de veus aragoneses per al primer diccionari acadèmic ja es pot llegir el discurs sobre la identitat de l'aragonès i del castellà, si bé acompanyat pel reconeixement d'una certa singularitat en aquell per la presència d'algunes veus catalanes i d'altres particulars: “teniéndose presente que la lengua aragonesa no es distinta de la castellana, como las de Cataluña y Valencia, aunque conserva algunas voces de la lemosina y tiene otras muchas particulares distintas de las de Castilla” (Aliaga, 1998: 13).

⁵ Segurament es refereix a Gaspar Ibáñez de Segovia Peralta y Mendoza (1628-1708), marqués de Mondéjar consort, historiador i erudit, precursor de l'escola crítica i historicista del segle XVIII.

⁶ Sobre la “ideologia llemosinista” entre els lletraferits catalans i la propagació arreu de la Península Ibèrica, vegeu Rafanell (1991).

pels autors que dataven la presència inicial del castellà a Aragó al moment del canvi dinàstic de principis del segle xv. D'altra banda, s'esforça per negar la presència històrica de la llengua catalana en terres aragoneses, i considera molt menor i de caràcter accidental la relació de l'aragonés amb el català. Aquesta ideologia concorda amb la intenció amb què Peralta va concebre el seu treball lexicogràfic, destinat a contribuir en l'obra del diccionari acadèmic. No podem oblidar tampoc que Peralta parteix en el seu diccionari del lèxic aragonés conservat en el castellà regional d'Aragó, i no tant de la varietat lingüística de l'Alt Aragó, a pesar que acabà incorporant-hi bastants paraules d'ús exclusiu en aquestes comarques muntanyenques (cf. Nagore, 1985)⁷. Igualment, caldria comptar amb la idea d'una Espanya uniforme sota signe castellà, afermada amb els Decrets de Nova Planta i que acabà de congriar-se a l'Estat durant el període isabelí, i on la llengua espanyola es concebia com a únic instrument possible per a la pràctica cultural (cf. Ríos Nasarre, 1994: 30-31; Ferrando Nicolàs, 2005: 326). En aquest context, calia evitar qualsevol sospita d'estrangerisme o d'alteritat lingüística sobre l'aragonés, como ho podia fer suposar un hipotètic reconeixement de la comunitat lèxica catalanoaragonesa.

En l'"Advertencia al lector" Jerónimo Borao declara la seua voluntat d'ampliar el diccionari acadèmic afegint-hi noves veus aragoneses. En la "Introducción" de caràcter filològic tracta sobre la història de l'aragonés i sobre el caràcter del seu diccionari. Reivindica que en la conservació de la tradició lingüística llatina durant la invasió àrab de la Península no únicament van participar els castellans, com segurament venia difonent-se des de la historiografia dominant, sinó que també els aragonesos tingueren un paper protagonista (ps. 8-9). A més a més, afeg que "Aragón ostentó a veces cierta superioridad sobre Castilla en la esfera política, en la legal y aun en la lingüística", i, seguint Martínez Marina "en su notabilísimo *Ensayo*"⁸, que els usos i costums aragonesos i navarresos van influir notablement en els de Castella (p. 17). Reivindica, per tant, el protagonisme històric aragonés en la història peninsular, eclipsat pel paper predominant atorgat generalment a Castella. Igualment, des d'un punt de vista lingüístic, afirma que "no puede dudarse que se habló en Aragón un idioma del todo conforme, cuando no más rico que el castellano", i seguint autors

⁷ Peralta, el qual, segons Borao (p. 5), va residir bastant de temps a l'Alt Aragó, diferencia l'aragonés del Somontano, que considera "dialecto del español", amb "diferencias bastante considerables en lo esencial de todo idioma", de la parla de Saragossa i d'altres llocs d'Aragó, que declara el seu objecte d'estudi en el diccionari, amb referència al castellà amb substrat aragonés parlat per territori aragonés, el qual no qualifica ni tan sols de dialecte dins "la común lengua española" (p. VIII).

⁸ Es tracta de l'*Ensayo histórico-crítico sobre la legislación y principales cuerpos legales de los reinos de León y Castilla especialmente sobre el código de las Siete partidas de Don Alonso el Sabio* (Madrid, 1834) de Francisco Javier Martínez Marina.

com Monlau⁹ i el P. Merino, creu que “Aragón contribuyó a pulir el romance castellano” (p. 18, 28-29).

Quant a la relació amb el català, com Peralta, considera “muy gratuita la suposición de que los aragoneses usasen el romance lemosín hasta que recibieron el castellano al advenimiento de D. Fernando de Antequera” (p. 18). Això sí, reconeix el contacte lingüístic entre les dues varietats, després de la unitat política catalanoaragonesa, i la influència lingüística i literària del català sobre l'aragonés¹⁰. Per a Borao el llemosí es difongué “por casi toda la corona aragonesa, casi al mismo tiempo en que nacía verdaderamente el castellano, viniendo a formar en cierto modo los dialectos o romances catalán y valenciano” (p. 19). Afirmar la catalanitat del valencià i l'origen llemosí del català, fets, segons diu, reconeguts generalment pels filòlegs: “el valenciano procede del catalán, y ambos del lemosín, habiéndose castellanizado el primero y afrancesado el segundo, andando el tiempo”¹¹. D'altra banda, segons Borao, l'aragonés va tenir un paper determinant en la diferenciació del català respecte al llemosí pur: “y en que el catalán tuvo cierto aire castellano (sin duda influido por Aragón), que le diferenciaba lo bastante del lemosín puro, el cual procedía del latín y el francés primitivo” (p. 19).

Per a Borao, l'aragonés antic des dels seus orígens era un “idioma casi común” amb el castellà¹². Si bé reconeix que la unió dinàstica amb Catalunya i la influència provençal es deixà sentir en l'aragonés, “dándole un tinte lemosín” (p. 27), aquest no passà de “la impresión producida en general por el contacto u contraste frecuente de dos lenguas afines” (p. 36). La influència catalana i provençal, sumada a la presència àrab i al “caràcter particular del país”, “han conservado un cierto semblante al dialecto aragonés (si así puede llamarse), que es el que le diferencia, aunque en poco, del habla castellana” (ps. 27-28), reconeixent, per tant, les particularitats regionals aragoneses respecte al parlar de Castella, dins del comú “idioma español”.

En la segona part de la introducció Borao tracta extensament sobre el procés de selecció lèxica seguit en el diccionari. Manifesta la voluntat de dignificar els

⁹ Pedro Felipe Monlau: *Diccionario etimológico de la lengua castellana* (Madrid, 1856), primer diccionari etimològic modern del castellà.

¹⁰ Igual que Peralta, confon sovint el català i el provençal.

¹¹ També Orellana creia que en la singularitat del valencià respecte al català principatí va influir “la mucha más familiaridad y trato con los castellanos” dels valencians, els quals, en conseqüència, “fueron dexando muchas voces del rigoroso lemosín, y mixturándose su idioma con nuevos términos y nombres, algunos castellanos y otros italianos, y muchos apropiados de la lengua latina...” (Martí Mestre, 1994: 112).

¹² També Francisco Otín (1868) opinava que “el idioma de Aragón y de Castilla es uno mismo en su origen, formación y progreso” (Ríos Nasarre, 1993: 30; Nagore, 1998: 217).

mots aragonesos recollits, els quals “no son barbarismos de gente inculta, sino a veces primores que el idioma castellano debiera prohijar o no haber abandonado” (p. 61). En aquest sentit diu que els mots reportats procedeixen de fonts escrites aragoneses, “de la conversación de personas cultas, y sólo en donde todo esto no alcance, del habla común de los aragoneses” (p. 61). A aquestes fonts citades per Borao, cal afegir les veus procedents de diferents edicions del diccionari acadèmic (cf. Aliaga, 2000: 142).

Tenint en compte el seu objectiu, descarta els mots que formen part de la parla ocasional però que no s’han introduït en la llengua, les veus i locucions llatines dels textos forals i dels documents llatins, les veus castellanques usades pels escriptors aragonesos, així com les “puramente lemosinas o catalanas”¹³, i els mots considerats aragonesismes per alguns autors, però que en la seua opinió no ho són.

Ara bé, considera aragoneses i, com a tals, les incorpora en el diccionari, algunes veus que, tot i ser incloses com a castellanques en el diccionari acadèmic, “no puede negarse que son de uso constante, popular y, por decirlo así, privilegiado, en Aragón, mientras que lo tienen muy raro o ninguno fuera de él”, i creu que l’Acadèmia Espanyola hauria “de conservarlas en su diccionario con el carácter esclusivo de provinciales de Aragón” (p. 68). En aquest sentit, cita els mots *suplicaciones* ‘barquillos’¹⁴, *no marra* ‘no falla’¹⁵, *aturar*¹⁶,

¹³ La voluntat de destriar els aragonesismes i els catalanisms i d’excloure aquests darrers es troba ja en les observacions de la RAE al seu col·laborador Siesso de Bolea (cf. Aliaga, 1998: 13).

¹⁴ Borao (p. 238) diu que “se usa con preferencia en Aragón”. Ja apareixia en el *Diccionario aragones* anònim de principis del segle XIX (Bernal, Nagore, 1999: 126), i en Peralta (1836), i continua utilitzant-lo Pardo Asso (1938). Els diccionaris acadèmics no l’han recollit mai com a mot aragonès, i sembla que actualment no és usat en terres aragoneses (cf. Bernal, Nagore, 1999).

¹⁵ Però curiosament no l’inclou a entrada en el diccionari. Tampoc no consta en els diccionaris de Peralta ni de Pardo Asso. El *DRAE* tampoc no qualifica mai *marrar* d’aragonesisme, així com tampoc Coromines, el qual reconeix que és un mot d’ús poc comú en castellà clàssic i modern (*DCECH*, III, 861-862).

¹⁶ Segons Coromines (*DCECH*, II, 536-537; *DECat*, I, 484-485), *aturar* és paraula bàsica de l’idioma en català i occità, i fou corrent en molts dels seus usos en castellà medieval, i n’hi ha, igualment, molta documentació en aragonès antic. Segurament cal considerar-lo també un mot patrimonial aragonès (cf. Terrado, 1991: 231). En l’actualitat Coromines afegeix que es manté dialectalment en parlars d’Andalusia i Extremadura, en judeoespanyol “i en alguns altres llocs”, que no especifica, així com en gallegoportugués. Caldria afegir-hi l’ús bastant corrent en terres aragoneses d’*aturar*, reconegut pels lexicògrafs del segle XIX, i confirmat per les dades actuals (Díaz-Peco, 1963: 305; Quintana, 1976: 68; *Endize*, 231; López, Montaner, 2000: 83; Castillo, 2001: 33; Negredo, 2001-2002: 95; Garcés, 2002: 57; Arnal, 2003: 44; Romanos, 2003: 142; Andolz, 2004: 44; Mercadal, 2004: 27; Soler Betés, 2004: 73; Rodés *et alii*, 2005: 55; Blas, Romanos, 2005: 61), el qual no es limita al significat d’‘hacer parar o detener a las bestias’, l’únic que reconeix el *DRAE* com a aragonès, sinó que hi té més accepcions. Efectivament, en el diccionari acadèmic no s’inclou com a aragonès fins a l’edició de 1925, amb el sentit d’‘hacer parar o detener a las bestias’, pràcticament amb les mateixes paraules que van utilitzar Peralta i Borao, si bé aquest darrer incloïa també altres significats. En edicions anteriors del *DRAE* figurava amb altres accepcions, generalment qualificades d’antiquades, però no amb

*amanta*¹⁷, *amprar*¹⁸, *arguello*¹⁹, *arramblar*²⁰, *caño*²¹, *malmeter*²², *masar*²³,

aquesta. En el *Diccionario histórico de la lengua española*, de 1933, s'autoritza precisament amb el diccionari de Borao, que sens dubte fou la font de la RAE.

¹⁷ En el diccionari acadèmic es recullen les locucions *a manta* i *a manta de Dios* 'con abundancia', però no hi figuren mai com a aragonesismes. Coromines (*DCECH*, III, 829) es refereix a la popularitat de la locució *a manta* no únicament a Aragó, sinó també "en Vizcaya y en muchas partes". És també catalana. Borao degué prendre *amanta* 'mucho' de Peralta. Va passar després a Pardo Asso (1938).

¹⁸ En aquest cas Borao s'equivoqua, ja que *amprar* 'pedir o tomar prestado' figura com a veu d'ús aragonés en el diccionari acadèmic des de l'any 1770. Des de l'edició de 1992 hi figura com a procedent del català, origen ratificat per Coromines (*DCECH*, IV, 396).

¹⁹ En el *Diccionario de Autoridades* (1726) es troba *arguello* 'mugre', 'muchedumbre y carga de censos' com a veu aragonesa, però en l'edició de 1770 desapareixen aquests sentits, substituïts pel de 'desmedro, falta de salud', sense localització geogràfica. No recupera la localització aragonesa fins l'edició del diccionari acadèmic de 1925. Borao i abans Peralta prengueren aquesta veu del *Diccionario de Autoridades*. El primer, com veiem, pretenia que el mot recuperés el caràcter aragonés en el *DRAE*, cosa que no ocorregué fins l'edició de 1925. Coromines (*DCECH*, I, 330) confirma el caràcter aragonés d'*arguello* i del verb *arguellar(se)*. *Arguell* i *arguellar-se* s'utilitzen també en valencià i al Baix Aragó (cf. *DCVB*, I, 857-858; *DECat*, I, 383-384). Coromines (*DECat*) i la RAE els consideren d'origen àrab. Aliaga (2000: 55-56) interpreta la forma del *Diccionario de Autoridades* com a *argüello*, localitzada, juntament amb *arguello*, en terres aragoneses, si bé aquesta darrera hi sembla tenir una major extensió (cf. Quintana, 1976: 89; *Endize*, 204; Negredo, 2001-2002: 94; Mercadal, 2004: 24; Rodés *et alii*, 2005: 52).

²⁰ Figurava com a veu provincial d'Aragó i d'Andalusia en les edicions del diccionari acadèmic de 1770 a 1791, amb el sentit de 'dejar los arroyos o torrentes llena de arena la tierra por donde pasan en tiempo de avenidas', però en 1803 s'hi va suprimir la localització geogràfica, que ja no ha recuperat. El van recollir també el *Diccionario aragonés* i Peralta. Per a Coromines (*DCECH*, IV, 762), és una veu generalment coneguda en castellà, però ben arrelada sobretot al sud d'aquest territori lingüístic.

²¹ Borao, en concret, el recull amb els sentits de 'cueva para enfriar y serenar el agua y para refrescar frutas, carne, vino o cualquier vianda' i 'vivar'. Abans, en el *Diccionario aragonés* figurava *caño* 'cueva' (Bernal, Nagore, 1999: 69), i en Peralta 'cueva para refrescar el agua, vino en verano'. En el *DRAE* de 1780 es trobava *caño* 'lo mismo que vivar' com a veu aragonesa, i també 'la cueva donde se enfría el agua', en aquest cas sense localització geogràfica, i així ha continuat en les edicions següents, tret de la darrera, en la qual ha perdut tota marca d'ús aragonés. Segurament Borao pretenia que el *DRAE* afegís la localització aragonesa també en el sentit de 'cueva donde se enfría el agua'. Segons Coromines (*DCECH*, I, 823), *caño* amb els dos sentits de Borao avui és aragonés.

²² En les edicions del diccionari acadèmic del segle XVIII figura com a aragonés *malmeter* 'malbaratar', però a partir de 1803 s'hi suprimeix la localització geogràfica, i amb aquest sentit hi consta com a veu antiquada. Segurament tenia ús en temps de Borao en terres aragoneses, com continua tenint-lo actualment amb sentits relacionats amb la idea de 'derrochar', 'malbaratar', 'echar a perder', 'estropear' (*Endize*, 1211; López, Montaner, 2000: 123; Castillo, 2001: 150; Romanos, 2003: 212; Soler Betés, 2004: 129; Rodés *et alii*, 2005: 127; Blas, Romanos, 2005: 109), com el català *malmetre*. En canvi, en castellà general *malmeter* 'echar a perder' és una veu antiga (*DCECH*, IV, 61), i ja devia ser-ho als segles XVIII i XIX.

²³ En el *DRAE* figura com a variant d'*amasar*, sense cap marca dialectal, però assenyalant-la, des de l'edició de 1780, com una forma menys freqüent que aquesta. En canvi, en terres aragoneses, segons mostren el repertori lèxic, té un ús estès (cf. Díaz-Peco, 1963: 315; *Endize*, 1238; López, Montaner, 2000: 124; Castillo, 2001: 153; Negredo, 2001-2002: 123; Garcés, 2002: 225; Romanos, 2003: 213; Mercadal, 2004: 126; Soler Betés, 2004: 131; Rodés *et alii*, 2005: 129; Blas, Romanos, 2005: 110), i així devia ser ja en temps de Borao, per la qual cosa la percebia com a forma aragonesa.

*paridera*²⁴, *punchar*²⁵, *rematado*²⁶, *vencejo*²⁷, “y otras vari-
as que se usan frecuentemente entre nosotros, y de las cuales ya
notó Capmany que algunas, como *aturar*, *cal*²⁸, *dita*²⁹, *malmeter*,

²⁴ Encara que no el recull com a entrada en el seu diccionari, deu estar pensant en l'accepció 'corral en el monte, redil, aprisco', coneguda en terres aragoneses (ALEANR, m. 537, 538, 539; Rohlf's, 1985: 230; *Endize*, 1391; Andolz, 2004: 323; Gargallo, 2004: 182), i navarreses (Iribarren, 1952: 380), i no recollida en el *DRAE*, la qual és relacionable amb el català *paridera* 'corral on es té tancat el bestiar durant l'hivern' (*DCVB*, VIII, 254).

²⁵ No es troba en el diccionari acadèmic fins l'any 1803 (*punchar* 'picar, punzar'), com a antiquat i sense cap atribució dialectal. És un mot poc corrent en castellà, on compta amb alguna documentació escadussera del segle xv (*DCECH*, IV, 554, 696). De fet, en el CORDE només apareix en textos aragonesos, murcians i valencians. En canvi, en terres aragoneses té un ús bastant general (*Endize*, 1529-1530; Castillo, 2001: 187; Negro, 2001-2002: 133; Garcés, 2002: 274; Romanos, 2003: 230; Soler Betés, 2004: 148; Mercadal, 2004: 156; Rodés *et alii*, 2005: 149; Blas, Romanos, 2005: 122), el qual s'hi remunta a l'època medieval (figura al segle xiv en la *Historia troyana* de l'aragonès Juan Fernández de Heredia) (CORDE). Actualment es restringeix a Aragó (*DCECH*), i ja devia ser així, si més no, als segles xviii i xix. En català, on avui és un mot general, sembla que va entrar a través del valencià, on es documenta des del segle xv (cf. *DECat*, VI, 872-873), i on és ben probable que siga un aragonesisme (cf. Casanova, 2002: 1672-1673).

²⁶ Tanmateix, no el recull com a entrada en el diccionari de 1859. Tampoc no figurava en Peralta. En els diccionaris acadèmics no consta com a terme aragonès. Andolz (2004) sí que va recollir l'adjectiu *rematau* 'perverso, ruin, malo', que figura amb aquest sentit en altres repertoris lèxics aragonesos (cf. *Endize*, 1591; Garcés, 2002: 288; Moneva, 2004: 384; Soler Betés, 2004: 183; Blas, Romanos, 2005: 125). És possible que Borao estigués pensant en aquesta accepció.

²⁷ En l'edició de 1908, amb el sentit de 'cuerva, generalmente de esparto', tot assenyalant que és una veu desapareguda fora d'Aragó. En els diccionaris acadèmics, des del *Diccionario de Autoridades* (1739), figura amb el sentit de 'lazo u ligadura con que se ata alguna cosa, especialmente los haces de las mieses'. Aquesta restricció semàntica ja es troba en castellà a finals del segle xv en el vocabulari d'Alonso Fernández de Palencia (*DCECH*, V, 765). En canvi, en aragonès, com va notar Borao, té el sentit més general de 'corda', el qual es troba també en altres repertoris de lèxic aragonès: 'cuerva, generalmente de esparto' (Moneva, 2004: 467), 'cuerva de esparto' (Rodés *et alii*, 2005: 60), si bé també s'hi usa amb el sentit recollit pel *DRAE* (Negredo, 2001-2002: 97; Garcés, 2002: 69; Arnal, 2003: 192). Arriba a Navarra (Iribarren, 1952: 520).

²⁸ Com diu Coromines (*DCECH*, I, 761), després de l'Edat Mitjana aquest verb s'envelleix en castellà, però continua en ús en aragonès. Borao dedica algunes pàgines a l'expressió *no me (te, le) cal*, "por ser de las más vulgares en nuestro pueblo llano, y sólo en él" (p. 69). La recull sota el lema *cal*, *calen* 'importa, interesa', i afegeix que s'usa sempre en tercera persona i és emprada "universalmente entre las clases menos acomodadas de Aragón" (p. 130). En el *DRAE* *caler* figura com a veu antiquada i sense cap marca dialectal des de la primera edició (1780) fins l'edició de 1852, l'última que es publicà abans del diccionari de Borao. Però en l'edició següent del *DRAE*, del 1869, ja hi consta la localització geogràfica aragonesa, segurament per influència de l'obra de Borao, a pesar que l'Acadèmia en l'onzena edició del *DRAE* (1869) tingué poc en compte el diccionari del nostre autor (cf. Aliaga, 2000: 143).

²⁹ Tanmateix, no la inclou en el diccionari de 1859. No figurava tampoc en Peralta, ni la recull Pardo Asso (1938). En canvi, l'arregla Andolz (2004: 158): *dita* 'el tanto que se ofrece cuando se subasta algo', com a veu usada al Baix Aragó. Es troba també en català, i és ben possible que siga un catalanisme de l'aragonès i del castellà (cf. *DCECH*, II, 432; Gargallo, 2004: 261).

*ostal*³⁰ y *pudor*³¹ eran a un tiempo de Cataluña y de Castilla” (p. 69).

Entre aquestes veus citades per Borao, els més abundants són els mots o accepcions no inclosos en el *DRAE* com a aragonesos en cap de les seues edicions: *suplicaciones*, *marrar*, *a manta*, *caño* ‘cueva para enfriar y serenar el agua y para refrescar frutas, carne, vino o cualquier vianda’, *masar*, *paridera*, *punchar*, *rematado*, *vencejo* ‘cuerda, generalmente de esparto’, *dita*, *(h)ostal*, *pudor*. També hi ha alguns termes no inclosos en el *DRAE* com a aragonesos en cap de les edicions anteriors a Borao, però que en edicions posteriors rebran la localització geogràfica aragonesa, i on segurament hem de veure la influència del nostre lexicògraf: *aturar*, *caler*. Finalment, trobem vocables localitzats com a aragonesos en edicions anteriors del diccionari acadèmic, però que havien perdut aquesta qualificació en edicions posteriors: *arguello*, *arramblar*, *malmeter*. Alguns d'aquests mots, i altres que es troben en el cos de diccionari, recuperarien més endavant la localització aragonesa, en bona part a través del treball de Borao; altres, en canvi, no l'han recuperada mai.

En la introducció cita, igualment, diversos mots que considera comuns al català i a l'aragonés. Comprovem com d'aquesta semblança participa sovint l'occità, i com no es troben en castellà general, tot i que poden comparèixer en les varietats orientals d'aquesta llengua³²: *amosta*³³,

³⁰ Es documenta també en castellà medieval, però fora d'Aragó es va antiquar ja a l'Edat Mitjana (*DCECH*, III, 421). Segons Coromines (*DCECH*), deu procedir de l'occità antic *ostal* ‘posada’, ‘casa’. No figura en Peralta, Pardo Asso ni Andolz, i tampoc no el va recollir Borao com a lema en el seu diccionari. Falta, igualment, de la gran majoria dels reculls lèxics aragonesos actuals. Només el trobem en Garcés (2002: 249). I tot sembla indicar, doncs, que actualment és també un mot antiquat en terres aragoneses. En el *Diccionario de Autoridades* (1734) figura com a veu poc usada, “sino en Cataluña”.

³¹ En Borao *pudor* ‘hedor, hedentina’. Abans es troba en l'anònim *Diccionario aragonés* de principis del segle XIX (Bernal, Nagore, 1999: 113) i en Peralta. Veu comuna al català i a l'occità (cf. *DECat*, VI, 851; Mistral, 1979: II, 661-662), que en aragonés compta també amb documentació medieval: *pudor* ‘mal olor, hedor’ (cf. Terrado, 1991: 295) i l'adjectiu *puidente* ‘pudent’ (*DCECH*, III, 338), i amb ús actual (cf. Rohlfs, 1985: 251; Castro, 1990: 18; *Endize*, 1524; Romanos, Sánchez, 1999: 129; Castillo, 2001: 186; Arnal, 2003: 156; Soler Betés, 2004: 148; Mercadal, 2004: 156; Rodés *et alii*, 2005: 148; Blas, Romanos, 2005: 122). En canvi, en castellà és una veu rara, antiquada i dialectal. En el *DRAE* es troba, des de l'edició de 1970, com a veu antiquada, sense cap localització geogràfica. Coromines (*DCECH*, III, 338; *DECat*, VI, 851) la documenta en Berceo i en un dels manuscrits del *Libro de Alexandre*. El mateix Coromines arreplega a La Rioja l'antic *puidio* PUTIDUS.

³² Aquests mots i altres que es troben al diccionari de Borao, els quals ara no podem estudiar per falta d'espai, són bona prova de la necessitat de considerar conjuntament aquestes tres varietats lingüístiques (català, aragonés i occità) en l'estudi lexicogràfic, i de com sovint l'aragonés coincideix amb les solucions lèxiques catalanes i divergeix de les castellanes.

³³ En català *amosta*, *ambosta*, *almostra*, *aumosta* i la forma normativa *embosta*, si bé *ambosta* és més pròxima a l'ètimon cèltic *AMBOSTA (cf. *DCVB*, I, 613-614, 642; *DECat*, III, 280-282). En aragonés coneix les variants *mosta*, *amosta* i *almostra* (cf. *Endize*, 153, 168, 1307), a pesar que Coromines (*DCECH*, I, 239-240) només hi recull la primera. Arriba al gascò pirinenc (*DCECH*, *DECat*).

*baga*³⁴, *banova*³⁵, *barral*³⁶, *botiga*³⁷, *braga*³⁸, *bresca*³⁹, *corcar*⁴⁰, *embafar*⁴¹, *empentar*⁴²,

³⁴ *Baga* ‘cuerda con que se asegura la carga sobre las caballerías’ (Borao, p. 120). També recull els derivats *bagueta* o *bagueta* (id.). Tots tres figuraven ja en Peralta. Pardo Asso (1938: 44) afegeix la forma *baguera*, com a sinònima de *bagueta* ‘trozo de sogá como la *baga*, pero más delgada y con igual fin. También la emplean para encordelar los botos de vino o aceite para que el líquido no se mueva tanto en la carga’. Andolz (2004: 48) afeg més sentits de *baga* ‘cuerda de montañero de unos 3 metros de longitud y de poca mena para asegurarse en un rapel o hacer silla’ i ‘lazada’, i de *bagueta* ‘cuerda, liza corta pero resistente’. Mot, efectivament, comú a l’aragonés, al català i a l’occità (DCECH, I, 454-455; DECat, I, 541-545). En aragonés *baga*, *bagueta* i *baguera* es documenten al segle xv (DECat, I, 542; Sesma, Libano, 1982: 102).

³⁵ En efecte, és comú a l’aragonés, al català (*vánova*) i a l’occità (DECat, IX, 38-43). En els diccionaris acadèmics figura com a aragonés, des del *Diccionario de Autoridades* (1726). Des de l’edició de 1884 el DRAE ha adoptat la forma *vánova*, amb *v-*, en substitució de les anteriors *banova*, més fidel a la pronúncia plana aragonesa, i *bánova* (1770, 1780, 1783 i 1791).

³⁶ Mot comú al català, occità i aragonés (cf. DECat, I, 671-672). En els diccionaris acadèmics figura com a aragonés, des de la primera edició. En terres aragoneses es documenta almenys des del segle xv (Pottier, 1948-1949: 109; Terrado, 1991: 235; en CORDE al segle xvi).

³⁷ Amb el sentit de ‘tienda de mercader’, i ‘taller de artista’; la segona ‘acepción poco recibida’, segons Borao (p. 126). Més endavant diu Borao que és un mot comú a l’aragonés, català i francès. Més semblança, però, que amb el francès *boutique* té amb l’occità *boutigo* ‘boutique’, ‘petit atelier’ (Mistral, 1979: I, 351). En castellà s’usa, la forma més cultista *botica* ‘farmacia’ (DRAE) i antigament també ‘tienda, lugar de venta’ (DCECH, I, 643; CORDE). En aragonés *botiga* ‘tenda de mercader’ es documenta des de l’època medieval (CORDE i les referències del *Diccionario de Autoridades*), i, segons Pottier (1948-49: 114), també amb el sentit de ‘boutique d’apothicaire’. Actualment el substantiu *botiga*, aplicat a una tenda, continua en ús en terres aragoneses (Endize, 343; Rohlf, 1985: 46; Romanos, Sánchez, 1999: 57; López, Montaner, 2000: 87; Castillo, 2001: 47; Negro, 2001-2002: 99; Andolz, 2004: 75) i navarreses (Iribarren, 1952: 88).

³⁸ Amb el sentit de ‘metedor o lienzo que se pone a los niños bajo el pañal’ (Borao, p. 127). És recollit també en algun parlar actual (Endize, 346). Amb aquest sentit figura en el *Diccionario de Autoridades* com a veu aragonesa. A partir de l’edició de 1914 del DRAE perd el qualificatiu d’aragonés, però en la darrera edició del diccionari acadèmic (2001) torna a figurar com a veu aragonesa, i també lleonesa. En català el recullen amb aquest sentit el *Diccionari Aguiló* (I, 276) i el DCVB (II, 645), sense documentació. Es troba, així mateix, en els diccionaris valencians del segle XIX (Lamarca, 1839; Escrig, 1851; Martí Gadea, 1891). També en occità es coneix *brago* ‘braie, culotte’ i el verb *bragar* ‘donner la culotte à un enfant’ (Mistral, 1979: I, 355, 356).

³⁹ Mot comú a l’aragonés, on es documenta des de l’època medieval, català, occità i francès (DCECH, I, 660-661; DECat, II, 212-216).

⁴⁰ Coromines (DECat, II, 928-929) considera els mots de la família de *corcar*, *corc*, *corca* com a exclusius del català, “o si a cas només amb prolongaments hispànics”; en concret, es troba en els parlars hispànics orientals: murcià i aragonés (cf. DCECH, I, 863; Gargallo, 2004: 159).

⁴¹ Mot català, que arriba a terres aragoneses i murcianes (cf. DECat, I, 541). No figura al DRAE.

⁴² I els substantius *empenta* i *empentón* (p. 156); també a Navarra: *empentar* (Iribarren, 1952: 206). Segons Coromines (DCECH, II, 577), aquesta família lèxica es troba a Aragó i a altres parles orientals castellanes (Conca i Andalusia oriental) i és “sospechosa de catalanismo o en todo caso mera continuación de una área lingüística catalana”. En terres aragoneses *empenta* es documenta ja l’any 1494 (CORDE, Davies).

*escalfeta*⁴³, *escalibar*⁴⁴, *esclafar*⁴⁵, *esgarrifarse*⁴⁶, *falca*⁴⁷, *fuina*⁴⁸,

⁴³ Amb el sentit de 'braserillo' (p. 160), com en el *Diccionario aragonés* (Bernal, Nagore, 1999: 81) i en Otín (Nagore, 1998: 222). Pardo Asso (1938: 150) afegeix el sentit figurat de 'mujer descarada, sa-gaz'. Continua en ús actualment en terres aragoneses: *escalfeta* 'braserillo', 'braserito pequeño para la mesa con dos mangos', 'recipiente con brasa para encender cigarro', i figuradament 'mujer entrometida', 'cotilla' (*Endize*, 771; Mott, 2000: 122-123; Rodés *et alii*, 2005: 98), amb la variant *escaufeta* 'braserillo del tamaño de una taza', a Echo, on es coneix també el verb *escaufetiar* 'curiosear' (Nagore, 1994: 136; *Endize*, 780). El trobem documentat ja en inventaris aragonesos del segle XVII: "*escalfeta* de fuego y tres asadores, veynte sueldos"; "una *escalfeta* y una calderilla de arambre" (www.drp.es/ifc/libros). En català es documenta des del segle XVI, aplicat al braseret, i també s'hi recull amb el sentit figurat de 'dona xafardera, que cerca raons o posa renyines' (*DCVB*, V, 195-196). Es coneix, així mateix, en occità: *escaufeto*, *escalfeto* 'utensile pour réchauffer les plats', 'chaufferette' 'personne bouillante, qui s'emporte facilement, qui s'inquiète pour des riens' (Mistral, 1979: I, 989). Sembla arribar també a Castella: "Hay diferentes tipos de braserito: la copa (...), la *escalfeta* o braserito manual (...)" (<http://servicios.nortecastilla.es/literaria/>). En el *DRAE* *escalfeta* 'chofeta, braserillo manual' figura des de l'edició de 1803, sense cap localització geogràfica, com tampoc en duu en el *DCECH* (II, 667). Per a Coromines (*DCECH*), el substantiu *escalfeta* en castellà procedeix del català *escalfeta*, derivat d'*escalfar*. El mateix autor creu que el verb *escalfar*, bastant rar en aquella llengua, fins i tot en l'època medieval, és un mot d'origen català, almenys en part. Per la seua part, Nagore (1994: 136) situa *escaufeta* i *escaufetiar* entre els occitanismes de l'aragonès, si bé reconeix les dificultats de destriar entre manlleus i casos de continuïtat d'àrea lingüística. Pel que a la possibilitat, plantejada per Coromines, d'un origen castellà, no podem oblidar que en aragonès *escalfar* es documenta almenys des del segle XIV (CORDE), com també el substantiu *escalfador* (Pottier, 1948-1949: 146), i que, com hem vist, *escalfeta* es localitza en textos aragonesos al segle XVII, no massa temps més tard que en català. Cal considerar, a més a més, la presència d'aquesta família lèxica en occità, on, juntament amb el ja vist *escaufeto* (*escalfeto*), tenim *escaufar* (*escalfar*), *escaufadou*, *escaufat* (*escalfat*), i altres (Mistral, 1979: I, 989). Per tant, en aragonès quedaria oberta la possibilitat d'un cas més de continuïtat d'àrea lèxica amb el català i l'occità, si bé cabria també la possibilitat, plantejada per Nagore, sobretot per a la forma amb vocalització en *u* de la lateral implosiva (*escaufeta*), d'un préstec occità.

⁴⁴ En el cos del diccionari l'inclou amb *v: escalivar* 'sacar el rescoldo'. Mot comú al català, occità i aragonès (cf. *DCECH*, I, 764; *DECat*, II, 424).

⁴⁵ Mot comú al català, occità i aragonès. Arriba també als parlars castellans orientals, com Múrcia i Conca (cf. *DCECH*, II, 310; *DECat*, III, 516). Coromines (*DECat*) creu el murcià *esclafar* un manlleu del català, i possiblement també l'alt aragonès *esclafau*. En canvi, el considera autòcton en occità. Ens caldria informació documental antiga per poder precisar l'opinió de Coromines sobre la naturalesa d'aquest mot en aragonès, si bé sabem que en l'actualitat és ben conegut en terres aragoneses (cf. *Endize*, 782; Romanos, Sánchez, 1999: 83; López, Montaner, 2000: 105; Castillo, 2001: 102; Soler, 2004: 106; Negro, 2001-2002: 111; Mercadal, 2004: 83; Blas, Romanos, 2005: 87; Rodés *et alii*, 2005: 99).

⁴⁶ Segons Coromines (*DECat*, III, 580), mot català que "arriba avui fins a la Baixa Ribagorça i ultrapassa i tot la frontera lingüística". El documenta en el vocabulari aragonès de Peralta. Moneva (2004: 215) el va donar com a propi de Saragossa. Actualment el trobem a los Monegros: *esgarrifarse* 'estremecer', 'espantar' (*Endize*, 806; Rodés *et alii*, 2004: 102), però sembla no tenir massa extensió en terres aragoneses.

⁴⁷ Amb l'accepció de 'cuña', que, segons Coromines (*DCECH*, II, 836-837; *DECat*, III, 855), és avui aragonesa i murciana. En el *DRAE* figura com a aragonesa des de l'edició de 1791, i en la de l'any 1925 s'afegeix la localització murciana. Actualment continua en ús en terres aragoneses (Rohlfs, 1985: 138; *Endize*, 886) i navarreses (Iribarren, 1952: 234), com també en català.

⁴⁸ En aragonès *fuina* (i les variants *fuina*, *faina*, *foina*, *foina*, *foina*, *buina*, *güina*, *juina*) és la forma habitual per designar la fagina (cf. Rohlfs, 1985: 138, 155; ALEANR, m. 474; *DECat*, III, 851; *Endize*, 949, 978-979; Andolz, 2004: 227), documentada ja al segle XV (Sesma, Libano, 1982: 212). Es troba també en occità (*fouino*) (Mistral, 1979: I, 1156), en alguns parlars catalans (*fuina*, *foina*, *faina*)

*gallofa*⁴⁹, *garba*⁵⁰, *garraspa*⁵¹, *ginjol*⁵², *gosar*⁵³,

(*DECat*, III, 851), i es relaciona amb el francès *fouine*. En canvi, en castellà és un mot poc corrent i poc genuí (cf. *DCECH*, III, 328).

⁴⁹ Amb el sentit d' 'añalejo', amb el qual figura en el *Diccionario de Autoridades* (1726) com a aragonès. En català *gallofa* 'quadern per a l'ofici diví', documentat des de 1672 (*DECat*, IV, 307). Segons Coromines (*DCECH*, III, 52-53), *gallofa* és un mot d'origen castellà, des d'on va passar al català i a l'occità.

⁵⁰ Mot català, occità i francès, estrany al castellà. Es troba, no obstant això, en aragonès i en murcià, on, segons Coromines (*DCECH*, III, 85; *DECat*, IV, 355), s'ha introduït des del català. També es coneix a Navarra (Iribarren, 1952: 255).

⁵¹ Amb el sentit d' 'escobajo' (Borao). Abans el van recollir el *Diccionario aragonés* (Bernal, Nagore, 1999: 89): 'escobajo de uva' i Peralta (1836). Continua en ús actualment per terres aragoneses (Quintana, 1976: 76; Rohlfis, 1985: 161; Berraondo, 1985: 8; *Endize*, 1028; Rodés *et alii*, 2005: 115), a pesar de no figurar en el *DRAE*. Es coneix també a Múrcia, on es documenta en 1872 (CORDE). En català es recull al Baix Aragó (*DCVB*, VI, 200; *DECat*, VII, 106). Segons Coromines (*DECat*) resulta d'un creuament de *grapa* i del castellà *raspa*.

⁵² Ja el va recollir Peralta: *ginjol* 'ginja, azofaifa'. En català *ginjol*, d'on, segons Coromines (*DCECH*, I, 438), procedeixen el castellà *jinja* i *jinjol*, els quals figuren en Covarrubias (1611), però són molt rars en aquesta llengua. El *Diccionario de Autoridades* (1734) va incloure la veu *ginjol* (*ginjol*) 'lo mismo que azufaifo', procedent de Covarrubias, però assenyalant que "no tiene uso". Per tant, si més no al segle XVIII era ja una veu inusual en castellà, com ho és actualment. Es coneix, en canvi, en els parlars hispànics orientals: a Múrcia (Molina, 1991: 160), on es documenta al segle XIX (CORDE), a Almeria, sota la forma *jinjole* (*jinjole*) (Alvar Ezquerro, 2000: 457) i per terres aragoneses (*Endize*, 1026, 1102; Castillo, 2001: 139; Arnal, 2003: 69; Moneva, 2004: 261), si bé Coromines (*DCECH*) es refereix únicament al seu ús actual a Almeria. La veu es documenta per primera vegada en el CORDE en la *Historia general y natural de las Indias* (1535-1557) de Gonzalo Fernández de Oviedo, però no com a pròpia de Castella: "La hoja dél es como la del *ginjol*, que en Castilla llaman serval". No hem d'oblidar que aquest autor estigué en la Cort de Ferran el Catòlic, i al servei d'Alonso de Aragó, nebot del Rei Catòlic, per la qual cosa ben bé pogué prendre la veu d'Aragó. En documents aragonesos *gingoli* i *gingols* es troba al segle XV (Sesma, Líbano, 1982: 220). Es tracta d'un mot comú, com hem vist, amb el català, i amb l'occità *ginjourlo*, *gijoulo* (Mistral, 1979: II, 55; *DECat*, IV, 500).

⁵³ Amb el sentit d' 'atreverse, osar, decidir-se a una cosa' (p. 177). Pardo Asso (1938: 190) afegeix l'accepció 'querer, tener costumbre', la qual "se usa únicamente anteponiendo la negación *no*". Com és sabut, *gosar* 'tenir prou coratge; atrevir-se' és també català (cf. *DCVB*, VI, 348-349); en occità *gaur-sar* 'oser', usat sobretot en gascó, on, segons Coromines (*DECat*, IV, 580-581), "és bastant general" (cf. Rohlfis, 1977: 66). Ara bé, sobre el castellà i l'aragonès Coromines (*DCECH*, *DECat*) no en dona cap dada, i no figura tampoc en el *DRAE*. Tanmateix, el mot és conegut i usat en diferents indrets aragonesos, on ha desenvolupat diversos sentits: *gosar* 'atreverse, osar, decidir-se a una cosa', 'querer, apetecer, tener ganas; gustar', 'soler, acostumar, tener costumbre', 'ser una cosa probable, deber de' (*Endize*, 1035; Mott, 2000: 151; López, Montaner, 2000: 114; Castillo, 2001: 132; Garcés, 2002: 193; Romanos, 2003: 203; Mercadal, 2004: 106), i es documenta en aragonès medieval (cf. Terrado, 1991: 272; Moneva, 2004: 264). El mateix Borao, en la segona edició del diccionari (1908), en cita un exemple aragonès de 1283. A partir del sentit originari i etimològic 'atreverse, osar', que es troba també en català i en occità, podrien haver-se desenvolupat per extensió els altres. Tinguem en compte que en 'querer' i en 'acostumar' està també present la idea de voluntat, com en 'atreverse'. En 'ser probable, deber' hom assenyalava una acció probable, encara no confirmada, com ocorre, en certa manera, amb la idea d' 'atrevir-se', la qual indica la voluntat de fer una acció, però copsada encara en potència. Per tant, no creiem necessària la interferència semàntica del castellà *gozar* (< GAUDIUM), com insinua Mott (2000: 151). Estem, per tant, davant d'un verb que presenta una important extensió actual en terres aragoneses, sobretot per l'Alt Aragó, on desenvolupa diversos sentits, que compta amb documentació medieval, i que presenta paral·lelismes en català i en occità, sobretot en gascó, les dues llengües que comparteixen un nodrit fons lèxic comú amb l'aragonès.

*greuge*⁵⁴, *madrilla*⁵⁵, *mas*⁵⁶, *máscara*⁵⁷, *porguesas*⁵⁸, *pudor*⁵⁹, *purna*⁶⁰,

⁵⁴ Borao la recull ja com a veu antiquada, de l'època foral. Es documenta en textos administratius i notariais medievals aragonesos (cf. Reidy Fritz, 1977: 179; Moneva, 2004: 266). Segons Coromines (*DCECH*, III, 203), procedeix del català *greuge*. Cal tenir en compte que també es coneix en occità: *grèuge* 'grief; sujet de plainte; tort; préjudice' (Alibert, 1988: 439).

⁵⁵ *Madrilla* 'boga, pez de río' i *madrillera* 'instrument para pescar madrillas' (Borao, p. 193). Mot comú a l'aragonès (cf. Rohlfs, 1985: 194; *Endize*, 1199) i al català occidental (cf. *DCECH*, III, 574-575; *DECat*, V, 478). En català *madrilla* es documenta a la primera meitat del segle XVI (cf. *DCVB*, VII, 110); també figura en Cavanilles (1797) (*CORDE*). Arriba a Navarra (Iribarren, 1952: 312), La Rioja (Pastor Blanco, 2004: 307), Múrcia (*madrilla* i *madrifa*) (Molina, 1991: 198), Conca (Calero, 1981: 166), i als parlars castellanoaragonesos valencians (*madrilla*, *madrifa*) (cf. Torres Fornés, 1903: 264; Monzó Nogués, 1951: 225; Gargallo, 2004: 59).

⁵⁶ *Mas* 'casa de campo en secano', juntament amb *masa* 'casa de labranza con sus tierras y aperos', *masada* 'masía', *masía* 'cortijo, masada o casa de labor', *masadero* 'colono o vecino de la masada' (Borao, p. 296-297). És, en efecte, un tipus lèxic corrent a Aragó: *mas*, i els derivats *masada*, *masa*, *masía*, *masico*, *masadeta*, *masobero*, *masadero*, *masoguero*, *masero*. A més, *mas* i *masada* es troben en documents aragonesos ja a l'època medieval (cf. Martí Mestre, e. p.). Coromines (*DECat*, VII, 417), que no n'aporta documentació aragonesa antiga, creu que *mas* i els seus derivats en terres aragoneses són manlleus del català. En canvi, Rohlfs (1977: 87-93) situa l'aragonès *mas*, comú amb el gascó antic *mas* i amb el provençal *mas*, entre els nombrosos mots que l'aragonès comparteix des de temps molt antics amb l'altra banda dels Pirineus. Per tant, ens inclinem més en aquest cas per la comunitat lèxica entre l'aragonès, l'occità i el català.

⁵⁷ Però com a lema en el diccionari figura *mascara* 'tizne' com a paraula plana; també *mascarar* 'tiznar' i *mascarón* 'tizne o mancha, generalmente en la cara', 'dibujo informa o mal ejecutado', 'persona ridículamente ataviada' (Borao, p. 197). Abans en el *Diccionario aragonés* (Bernal, Nagore, 1999: 102-103) *mascara* 'tizne', tot especificant que "con acento en la penúltima", juntament amb el verb *mascarar*. Igualment, Peralta (p. 22); *mascára*, *mascarar*. En canvi, Pardo Asso (1938: 230) la fa esdrúixola: *máscara* 'tizne', com també Andolz (2004: 283). En l'*Endize* (p. 1238-1239) figura només com a plana: *mascara* 'mancha de hollín o carbón; tizne'; també a la Vall de Gistau és un mot pla (Mott, 2000: 172). Així es recull també en el castellanoaragonés de terres valencianes: *mascara* 'tizne' (Torres Fornés, 1903: 265; Monzó Nogués, 1951: 226; Martí, Aparicio, 1989: 100); si bé en alguns altres indrets apareix com a esdrúixol: *máscara* 'tizne, mancha de hollín' (Asp, Sax, Villena; Racó d'Ademús) (Galvañ, Sala, 2002: 74; Gargallo, 2004: 230). En català i occità *mascara* i *mascarar* es documenten des de l'època medieval. Coromines (*DCECH*, III, 869-870) creu que l'aragonès *mascara* i *mascarar* 'tiznar' podrien ser catalanismes.

⁵⁸ *Porguesas* 'aechaduras o desperdicios después de aechado o cribado el trigo', i *porgar* 'aechar' (Borao, p. 218-219). El verb *porgar* amb aquest sentit es documenta en una *Ordinación* donada a la ciutat de Saragossa per part de Ferran d'Andequera, l'any 1414: "Ítem, del *porgar* IIII dineros. Ítem, de moler II sueldos" (*CORDE*), i abans, en inventaris aragonesos, al segle XIV: *porgar* 'cribler, passer au crible', juntament amb *porgadero* i *porgador* 'crible' (Pottier, 1948-1949: 193-194). Continua en ús actualment, així com el substantiu *porguesas* 'aechaduras, restos de trigo' (*Endize*, 1503-1504); arriba a Navarra: *porgar*, *porgador*, *porgallas* (Iribarren, 1952: 409). En el *DRAE* *porgar* 'aechar' i *porgadero* figuren com a mots aragonesos, mentre que no hi és recollit *porguesas*, que tampoc no figura al *DCECH*. També en català *porgar* 'llevar les porgadures garbellant' i *porgueres* (cf. *DECat*, VI, 881-882), corresponent a l'aragonès *porguesas*; i en occità *porgar* 'cribler, monder, purger, vaner', *porgas* 'criblures' i *porgaire* 'cribleur' (Alibert, 1988: 559).

⁵⁹ Vegeu la nota 31.

⁶⁰ Mot català, aragonès i gascó (cf. *DECat*, III, 669-670). El va fer servir al segle XIV l'aragonès Juan Fernández de Heredia. Es documenta també en les traduccions anònimes de l'*Exemplario contra los engaños y peligros del mundo* (Saragossa, 1493) i de la *Meditación del corazón* de Jean Gerson (Saragossa, 1490) (*CORDE*).

*quera*⁶¹, *a ran*⁶², *sirga*⁶³, *taca*⁶⁴, *tastar*⁶⁵, *tongada*⁶⁶, *trena*⁶⁷, *trucar*⁶⁸,

⁶¹ Mot català, aragonès i gascó (*DECat*, VI, 936). Segons Coromines (*DCECH*, I, 870; *DECat*), en aragonès s'explica com a prolongació del català. El ben cert, però, és que el derivat *querado* 'vermoulu, rougè' es documenta en inventaris aragonesos ja al segle XIV (1389) (Pottier, 1948-49: 196), per tant, per les mateixes dates de la primera documentació de *quera* en català (cf. *DECat*). Això, unit a la seua presència en gascó, fa pensar en un exemple més de la comunitat lèxica entre aquestes àrees lingüístiques.

⁶² *Ran* 'raíz: dicese "cortar al ran de tierra" por cortar a raíz' (Borao, p. 224). Abans en Peralta (p. 27): *cortar al ran de tierra* 'cortar la raíz'. En Andolz (2004: 361): *a ran* 'a ras, rozando', recollit a Benasc i Estadilla. Continua en ús actualment a nombrosos indrets aragonesos: *ran* 'hilerá', 'nivel', *a ran* 'tocando; al mismo nivel', (*al ran* 'junto a; rozando ligeramente; a ras' (*Endize*, 1555; cf. Romanos, Sánchez, 1999: 38; Blas, Romanos, 2005: 123), *ran* 'rasante', *al ran* 'en el límite' (Moneva, 2004: 370), *a ran* 'a nivel, a ras de tierra' (Garcés, 2002: 281), *a ran* 'al borde' (Soler, 2004: 150), *a ran* 'a ras de, a nivel' (Castillo, 2001: 30), *al ran* 'al ras, equivalencia de superficie, de medida o distancia. "Al ran, al ran, allá l'irá"' (Mercadal, 2004: 160), *ran* 'nivel, altura horizontal', *a ran* 'al mismo nivel, a la misma altura horizontal' (Romanos, 2003: 231), (*a ran* 'a ras, al nivel', 'casi tocando, a nivel' (Rodés *et alii*, 2005: 151). També en català *arran* 'frec a frec, tocant' (*DECat*, VII, 92-94). Coromines (*DECat*) informa de l'ús d'aquest mot en gascó: *arrans* 'près, auprès', però no en dona notícia de l'ús en terres aragoneses. El tractament fonètic de -ND- com a -n- és normal en català, aragonès i gascó (cf. Alvar, 1953: 184; Rohlf, 1977: 155).

⁶³ Segons Coromines (*DCECH*, V, 258-259; *DECat*, VII, 938-939), mot comú al català, castellà i portugués. Cal dir que la primera dada documental citada per aquest autor en castellà correspon a un inventari aragonès de 1463. També figura en els documents aragonesos del quatre-cents inventariats per Sesma, Libano (1982: 330).

⁶⁴ Mot comú al català, l'occità i l'aragonès. Es troba també en asturià, i en italià *tacca* (cf. *DCECH*, V, 370; *DECat*, VIII, 190-191).

⁶⁵ Mot comú al català, a l'occità i a l'aragonès (també en francès *tâter* i en italià *tastare*). Segons Coromines (*DCECH*, V, 440), en castellà és un mot d'ús rar, que "no puede citarse como palabra propiamente castellana", "aunque se empleó en la franja oriental". Actualment, segons el mateix filòleg, el vocable sobreviu a Aragó i Astúries.

⁶⁶ *Tongada* 'capa de tierra', 'paja alternada con fruto', *en una tongada* 'de una vez' (Borao, p. 244). Segons Coromines (*DCECH*, V, 695-696), mot especialment aragonès. És també català. Arriba a Múrcia, on es documenta al segle XIX (CORDE), a Conca (la Alcarria): *tongá* 'cantidad que se echa de una vez a la sartén' (Yunta, 1978: 79), a Navarra: *en una tongada* 'de una vez' (Iribarren, 1952: 497), a La Rioja: *tongada* 'montón, gran cantidad de cosas', 'vez', *a tongada* 'en veces sucesivas', *a tongadas* 'por grupos', *tongaina* 'montón, gran cantidad' (Pastor Blanco, 2004: 458), i a Andalusia oriental, amb sentits diversos (*tongada*, *tongá*, *tonga*) (Alvar Ezquerria, 2000: 774; Escobedo, 2003: 244).

⁶⁷ *Trena* 'trenza', 'bollo o pan de esa figura', *meter en trena* 'sujetar a uno, reducirle a razón' (Borao, p. 246). Mot comú al català, occità i aragonès. En canvi, en castellà només consta en el sentit secundari de 'cinta o galón', i com a veu de germania en el sentit de 'presó', i segons Coromines, és probable que s'hi prengué del català (*DCECH*, V, 618-619; *DECat*, VIII, 754-755).

⁶⁸ *Trucar* 'golpear a la puerta' (Borao, p. 247). Abans en Peralta i en el *Diccionario aragonés* (Bernal, Nagore, 1999: 134): *trucar a la puerta*. Pardo Asso (1938: 366) va afegir el sentit de 'golpear, en general', i també 'envidar en el juego de truco', a més dels mots *trucador* 'aldaba, llamador' i *truco* 'golpe', 'esquila, cercero grande de forma esférica i boca tubular'. Mot comú al català, occità i aragonès, i possiblement s'hi relacione el castellà i portugués *trocar* 'baratar' (cf. *DCECH*, V, 645-649; *DECat*, VIII, 897-899). Coromines (*DECat*, VIII, 897) diu que continua més enllà del domini català, "almenys fins a Bielsa". De fet, és troba molt estès en terres aragoneses, juntament amb diversos derivats: *trucar*, *truc*, *truco*, *truca*, *trucador*, *trucazo* (*Endize*, 1829-1831).

*veguero*⁶⁹, *veta*⁷⁰, *adobar*⁷¹, *aturar*⁷², *borda*⁷³, *getar*⁷⁴, *rosigar*⁷⁵, *tetar*⁷⁶.

⁶⁹ En el diccionari com a lema *veguer* ‘juez o alcalde de un partido o territorio’ (Borao, p. 250). Segons Coromines (*DECat*, IX, 74), és un “mot heretat en forma romànica i pròpia només del català i l’occità *veguier*”, mentre que el castellà *veguer* és manllevat del català. No figura en els reculls lèxics aragonesos actuals, i deu tractar-se d’un arcaisme de l’època foral.

⁷⁰ *Veta* ‘trenzadera o cinta de algodón’, ‘hebra de hilo’ (Borao, p. 251). Mot comú al català, occità i aragonés. En castellà, segons Coromines (*DCECH*, V, 795), degué prendre’s del català o de l’aragonés.

⁷¹ Aquest mot i els restants, fins a *tetar*, Borao els trau, segons diu, del *Lexique roman* de François Raynouard (Paris, 1836-1844). *Adobar* ‘preparar, ofrecer algún objeto en ciertos ceremoniales’, i afègeix que en castellà ‘aderezar o guisar, y aun reparar o componer’, i *adoba* ‘adobe’ (Borao, p. 104). Segons Coromines (*DECat*, I, 53), és un germanisme que es transmeté directament només a les llengües romàniques de França i al català, mentre que en castellà i en portugués, on el desenvolupament del mot és molt menys ric, degué passar des del francès. En aragonés es documenta al segle XIII en el *Vidal Mayor*, si bé també figura en textos castellans dels segles XIII i XIV (cf. CORDE).

⁷² Vegeu la nota 16.

⁷³ *Borda* ‘choza, pajar, corraliza’ (Borao, p. 126). Mot comú al català, aragonés, occità i basc. Segons Coromines (*DECat*, II, 102), d’origen segurament preromà. En aragonés existeix també la forma diftongada *buerda* (cf. Vázquez Obrador, 2002: 84), que, per a Coromines, sembla ser “la forma verament aragonesa”.

⁷⁴ *Getar* ‘arrojar, lanzar’; “dícese tambien *gitar* y es anticuado” (Borao, p. 176). Moneva (2004: 261) el recull també com a antiquat. Avui es conserva a alguns indrets aragonesos *chitar(se)* ‘echar’, ‘tirar’, ‘acostar-se’, *chetar* (Vall de Benasc i de Gistau) i *itar* (Echo, Ansó) (*Endize*, 499-500, 516, 1.084). Mot comú de l’aragonés amb el català i l’occità (*DCECH*, II, 540-544; *DECat*, IV, 514-515).

⁷⁵ *Rosigar* ‘roer poco a poco alguna cosa’, ‘murmurar por lo bajo, mascullando para sí alguna frase’, i la locució *rosigar altares* ‘pasar mucho tiempo de uno en otro altar’ (Borao, p. 231). Segons Coromines (*DECat*, VII, 475-477), *rossegar* és un mot comú i antic en català i en occità, mentre que, per al mateix autor (*DCECH*, V, 53; *DECat*, VII, 477), del català *rossegar* procedeixen l’aragonés, murcià i albacetenc *rosigar*. S’estén també a la Serrania de Conca el substantiu *rosigón* ‘mendrugó de pan’ (Yunta, 1978: 71; Calero, 1981: 195). Arriba a les comarques castellanoparlants del País Valencià: *rosigar*, *rosigón* (Torres Fornés, 1903: 269; Briz, 1991: 150; Gargallo, 2004: 169). Pel que fa a l’aragonés, no podem oblidar que s’hi documenta ja en la llengua medieval: en inventaris aragonesos: *rosegado* ‘rongé, usé’ (1426) (Pottier, 1948-1949: 200), en el *Libro de albeiteria* de Manuel Díez de Calatayud (Saragossa, Paulo Hurus, 1499?): “no dexa cabestro sin *rosegar*” (Davies).

⁷⁶ *Tetar* ‘mamar’. “En Castilla significa, al contrario, dar el pecho, lo mismo que *atetar*” (Borao, p. 242). Borao degué traure aquesta referència a l’ús de Castellà dels diccionaris acadèmics. En efecte, des del *Diccionario de Autoridades*, figura *tetar* com a sinònim, menys usat, d’*atetar* ‘dar el pecho’. Tant l’un com l’altre verb són derivats de *teta*. Coromines (*DCECH*, V, 479) els qualifica de “raros”, i no els documenta fins al segle XVII. Cal dir, però, que *tetar* es documenta ja als segles XIV i XV, encara que devia ser poc usual. Potser tenia un major ús en terres aragoneses: De les cinc cites contingudes en el CORDE, tres corresponen a l’aragonés Juan Fernández de Heredia, on té, efectivament, el sentit de ‘mamar’, i una altra a una traducció anònima del *Compendio de la humana salud* de Johannes de Ketham, a través de l’edició de Saragossa (Pablo Hurus) de 1494. El substantiu *teta*, comú al castellà i al portugués, amb el francès i l’occità, segons Coromines, és estrany a quasi tot el domini lingüístic català, tret del rossellonés, on *teta* i *tetar* es documenten ja al segle XIII (*DECat*, V, 404-405, VIII, 468-469). En occità *tetar* ‘teter, sucer le lait’ (Mistral, 1979: II, 984).

I altres, igualment comuns, però que l'aragonés “les ha dado desinencia o pronunciación castellanas”: *ajordar*⁷⁷, *calage*⁷⁸, *calibo*⁷⁹, *fitero*⁸⁰, *guito*⁸¹, *manifacero*⁸², *masobero*⁸³, *tinelo*⁸⁴, *trespontín*⁸⁵, etc., “y lo son tambien, o por su raíz o por su semejanza, *argadillo*⁸⁶, *cuquera*⁸⁷, *espenjador*⁸⁸, *fosqueta*⁸⁹,

⁷⁷ Mot aragonés; en català *eixordar* (cf. *DCECH*, V, 311).

⁷⁸ Segons Coromines (*DCECH*, I, 751), procedent del català *calaix*.

⁷⁹ Mot aragonés; en català *caliu* (*DCECH*, I, 764).

⁸⁰ *Fitero* ‘resistero de sol’ (Borao, p. 170). En Peralta (p. 16): *fitero del sol* ‘resistero’, en el *Diccionario aragonés* (Bernal, Nagore, 1999: 86): *fitero de sol* id. Mot no recollit al *DRAE* ni en el *DCECH*. Correspon al català *fitor* ‘el fort del sol devers les hores del migdia’ (cf. *DCVB*, V, 899; *DECat*, III, 1049).

⁸¹ Mot, efectivament, aragonés, comú al català i al gascó *guit* (cf. *DCECH*, III, 279).

⁸² Mot aragonés, comu amb el català *manifassser* (*manifesser*). Arriba a Múrcia (cf. *DCECH*, III, 820).

⁸³ Vegeu la nota...

⁸⁴ Tanmateix, no figura com a lema en el diccionari, com tampoc en els altres diccionaris aragonesos del segle XIX, ni en Pardo Asso (1938), Andolz (2004) ni en l'*Endize*. En castellà es coneix el mot *tinelo* ‘comedor de la servidumbre’, però no sembla tenir marca dialectal aragonesa (cf. *DCECH*, V, 493; *DRAE*).

⁸⁵ No figura, però, com a lema en el diccionari de Borao, com tampoc en els altres diccionaris aragonesos del segle XIX. En castellà *traspuntin* (*traspontín*), sense marca dialectal aragonesa (cf. *DCECH*, IV, 695); en català *trespontí*, *traspontí*, *estrapontí*, *estrepontí* (*DECat*, III, 795, VIII, 722).

⁸⁶ *Argadillo* ‘cestón de mimbres’; “dícese también *argadijo*” (Borao, p. 115). En els diccionaris acadèmics figura com a aragonés: *argadillo* ‘cesto grande de mimbres’. En català *argadells* (cf. *DCVB*, I, 849; *DCECH*, I, 324; *DECat*, I, 384-386).

⁸⁷ Mot aragonés (*DCECH*, II, 266); com el català *cuquera* (cf. *DECat*, II, 1078).

⁸⁸ Mot aragonés (*DCECH*, IV, 476); en català *penjar* i *espenjar* (*DCVB*, V, 409).

⁸⁹ *Fosqueta* ‘calabozo’, ‘casucha’ (Borao, p. 171). Abans en Peralta (p. 16): *fosqueta* ‘calabozo’. Andolz (2004: 224) afegix l’accepció ‘madriguera’, arrellegada a Illueca. Moneva (2004: 248) va recollir *fosqueta* ‘calabozo’ i ‘casa pequeña y mala’ al Baix Aragó; a Calanda ‘departamento de la cárcel del lugar llamado así por su obscuridad’ (id.). A Huesa del Común (Terol): *fosqueta* ‘persona descuidada con la limpieza’ i *fosquera* ‘sombra’ (Mercadal, 2004: 100). També es coneix a l’Alt Aragó: *fosqueta* ‘cárcel’, ‘cárcel lugareña’, ‘celda pequeña y oscura, muy mala, en la cárcel’ (*Endize*, 967; Garcés, 2002: 184; Rodés *et alii*, 2005: 112), i a Navarra ‘casucha, cuchitril’, ‘pocilga o cochiquera, pequeña y oscura’ (Iribarren, 1952: 244). En canvi, no figura en el *DRAE* ni en el *DCECH*. El substantiu *fosc* ‘presó’, i en diminutiu *fosqueta*, el documentem al segle XIX en textos valencians, tot i que no consten amb aquest sentit al *DCVB* ni al *DECat*. Ja Lope de Rueda feia referència a *la casa fosca de València* amb referència a la presó. Es tracta d’una metonímia motivada per la poca llum de l’habitacle (cf. Martí Mestre, 2006: 261). En aragonés també es coneix l’adjectiu *fosco*, a ‘obscur; turbio; sucio’ (*Endize*, 967; Moneva, 2004: 248), paral·lel al català *fosc*.

*garrampa*⁹⁰, *milocha*⁹¹, y alguna otra.” (ps. 87-88).

Fa esment als mots comuns a tres o més idiomes, “no siendo fácil decidir si fueron elaboradas a un mismo tiempo, ni, en caso contrario, de qué parte estuvo la precedencia”. És el cas de *tastar*, que havia citat abans, “común a los idiomas aragonés, catalán, francés e italiano”; *botiga*, *gingol*, *traspontín* i *falordia* les creu comunes a l'aragonés, català i francès, i *fuina*, *muir*, *taca* i *escalmeta* a l'aragonés, català i italià. Després cita algunes semblances lèxiques de l'aragonés amb el francès i amb l'italià.

Finalment reconeix i lamenta la decadència de gran nombre dels mots aragonesos, molts dels quals “ya no se conservan sino entre las clases ínfimas del pueblo, que también acá ha cundido entre las personas cultas el desdén hacia nuestras bellezas provinciales” (p. 91). A pesar de tot, no deixa de reivindicar “los caracteres esenciales del idioma aragonés, mal apreciado en general, tan poco estudiado aun por los mismos aragoneses, pero tan digno de un examen todavía más lato que el que le hemos consagrado” (p. 97). Es plany de l'exclusivisme castellà, qualificat de “tiranía castellana”, que ha marginat l'element aragonés, i acaba reclamant l'aprofitament de les formes aragoneses, amenaçades de desaparició, per part de l'espanyol general.

⁹⁰ *Garrampa* ‘calambre’ (Borao, p. 175). Mot aragonés, segons el *DCECH* (I, 752). Arriba a Navarra (Iribarren, 1952: 257) i La Rioja (Pastor Blanco, 2004: 254). Es troba també a Múrcia, juntament amb el sinònim *rampa* (*DECat*, VII, 83; Molina, 1991: 159). L'augmentatiu *Garrampón* ‘fantasma que se figura para meter miedo a los niños’ es coneix a la Manxa (Serna, 1983: 193); a Almeria *garrampillo* ‘paràlisi, apoplejia’ (en sentit jocós) (*DCECH*, I, 752). En els dialectes occitans occidentals es troba *rampe* i *garrampe*, juntament amb *rampe* (*DCECH*, I, 753). En català es coneix el mot relacionat *rampa*, que consta també en occità (cf. *DECat*).

⁹¹ *Milocha* ‘cometa’, ‘apodo contra la persona demasiado alta y delgada’ (Borao, p. 200). Abans figurava en el *Diccionario aragonés* anònim de principis del segle XIX: *milocha*, no *milorcha*, ‘cometa’ (Bernal, Nagore, 1999: 104) i en Peralta (1836: 22), el qual sí que acceptava la variant *milorcha*: *milocha* o *milorcha* ‘cometa’. En l'actualitat, a pesar que no figure com a aragonés en els diccionaris acadèmics i que Coromines (*DCECH*, *DECat*) no se'n referesca a l'ús actual, té una presència destacable en terres aragoneses, on ha desenvolupat significats figurats, la qual contrasta amb el caràcter rar en castellà general. Així, *milocha* (i *milorcha*, *birlocha*, *bilorcha*) ‘cometa’, ‘persona muy alta y delgada’, ‘persona imbécil o inútil’, en masculí *milorcho* ‘hombre muy alto; desgarbado y poco expresivo’, ‘atontado, despistado’; ha format la locució *echar la milorcha* (o *la milocha*) ‘averiguar, husmear, curiosear’, ‘holgazanear’, i té continuïtat en els parlars castellanoaragonesos valencians (cf. Martí Mestre, e. p.). El mot *milocha* es documenta ja en els germans aragonesos Félix i José Nicolás de Azara, a la segona meitat del segle XVIII i els primers anys del XIX (CORDE). Però segurament l'antiguitat d'aquest tipus lèxic a Aragó és molt major, a la vista del derivat *milochesno* ‘pollo de milano’ que Coromines (*DECat*, V, 685) troba en l'aragonés Bartolomé Palau, a mitjan segle XVI. És també ben conegut en murcià: *milocha* ‘cometa’, ‘apodo a una persona demasiado alta y delgada’ en Fuentes y Ponte (1872) (CORDE), i en la variant *milopa* ‘milano’ (Molina, 1991: 212), recollida també en valencià com a nom de l'ocell (*DECat*, V, 684). Amb la variant *guirlocha* ‘cometa’, es coneix en manxec (Serna, 1983: 208). En català *mitotxa* ‘estel que fan volar els nois’, recollit ja per Carles Ros en el seu diccionari de 1764, i ‘persona informal, menyspreable’. Mot usat en valencià, tortosí i eivissenc (*DCVB*, VII, 424; *DECat*, V, 684-685).

BIBLIOGRAFIA

- ALEANR = M. Alvar *et alii* (1979-1983). *Atlas lingüístico y etnográfico de Aragón, Navarra y Rioja*. Madrid: La Muralla.
- Aliaga, J. L. (1994). *El léxico aragonés en el Diccionario de Autoridades*. Saragossa: Institución “Fernando el Católico”.
- Aliaga, J. L. (1998). “¿El primer diccionario dialectal de la lengua española?”. In: G. Ruffino (ed.): 3-14.
- Aliaga, J. L. (2000). *Aspectos de lexicografía española. El léxico aragonés en las ediciones del diccionario académico*. Saragossa: Institución “Fernando el Católico”.
- Aliaga, J. L. (2008). *José Siesso de Bolea. Borrador de un diccionario de voces aragonesas, estudio y edición de José Luis Aliaga*. Saragossa: Gara d’Edicions.
- Alibert, L. (1988). *Dictionnaire occitan-français d’après les parlers languedociens*. Toulouse: Institut d’Etudes Politiques.
- Alvar, M. (1953). *El dialecto aragonés*. Madrid: Gredos.
- Alvar, M. (ed.) (1986). *Lenguas peninsulares y proyección hispánica*. Madrid: Fundación Friedrich Ebert.
- Alvar Ezquerro, M. (1986). “Los regionalismos en los diccionarios y vocabularios regionales”. In: M. Alvar (ed.): 175-197.
- Alvar Ezquerro, M. (1996-97). “Lexicografía dialectal”, *Estudios de Lingüística de la Universidad de Alicante* 11: 79-108.
- Alvar Ezquerro, M. (2000). *Tesoro léxico de las hablas andaluzas*. Madrid: Arco Libros.
- Andolz, R. (2004). *Diccionario aragonés*. Saragossa: Mira Editores.
- Arnal, M.ª L. (2003). *Diccionario del habla de la Baja Ribagorza Occidental (Huesca)*. Saragossa: Institución “Fernando el Católico”.
- Bernal, Ch. & F. Nagore (1999). *Diccionario aragonés*. Saragossa: Rolde.
- Berraondo, M.ª J. (1985). “Voces aragonesas de Obón (Teruel)”, *Rolde* 31-32: 8-10.
- Blas, F. & F. Romanos (2005). *El aragonés de Baixo Peñas*. Saragossa: Institución “Fernando el Católico”.
- Briz, A. (1991). *El hablar de la comarca de Requena-Utiel*. València: Generalitat Valenciana.
- Calero, J. L. (1981). *El habla de Cuenca y su Serranía*. Cuenca: Diputación Provincial.
- Casanova, E. (2002). “Què tè el valencià d’aragonés? Particularitats del valencià a causa de l’aragonés”. In: J. Sánchez & M.ª T. Echenique (eds.) (2002): 1.661-1.677.

- Castillo, F. (2001). *Bocabulario de l'aragonés d'Alquezra y lugares d'a redolada*. Osca: Publicacions d'o Consello d'a Fabla Aragonesa.
- Castro, A. (1990). "Lesico de Billar d'o Salz", *Ruxiada* 10: 6-21.
- CORDE = Real Academia Española: Banco de datos (CORDE) [en línia]. *Corpus diacrónico del español*. <http://www.rae.es> [juny 2006]
- Davies/NEH: *Corpus del Español*. www.corpusdelespanol.org [juny 2006]
- DCECH = J. Coromines (amb la col·laboració de J. A. Pascual) (1980-1991). *Diccionario critico etimológico castellano e hispánico*. Madrid: Gredos, 6 vol.
- DCVB = A. M. Alcover & F. de B. Moll (1988). *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma de Mallorca: Moll, 10 vol.
- DECat = J. Coromines (1988-2001). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial, 10 vol.
- Díaz-Peco, J. (1963). "Contribución al estudio del vocabulario usado en Torre-lapaja (Zaragoza)", *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares* 19: 297-327.
- Diccionari Aguiló* (1914-1934). Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster, revisats i publicats sota la cura de Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu. Barcelona: IEC, 8 vol.
- Endize de bocables de l'aragonés* (1999). Osca: Instituto de Estudios Altoaragoneses.
- Escobedo, A. (2003). *Vocabulario almeriense*. Almería: Universidad de Almería.
- Escrig, J. (1851). *Diccionario valenciano-castellano*. València: J. Ferrer de Orga.
- Ferrando, A. & M. Nicolàs (2005). *Història de la llengua catalana*. Barcelona: UOC.
- Galvañ, J. A. & F. P. Sala (2002). *Aspe: isla lingüística*. Alacant: Instituto Ali-cantino de Cultura "Juan Gil-Albert".
- Garcés, A. (2002). *Fraseología de habla popular aragonesa*. Osca: Publicacions d'o Consello d'a Fabla Aragonesa.
- Gargallo, J. E. (2004). *Habla y cultura popular en el Rincón de Ademuz*. Madrid: CSIC.
- Gran Enciclopedia Aragonesa* (1980-1982). Saragossa: Unión Aragonesa del Libro, 12 vol.
- Iribarren, J. M. (1952). *Vocabulario navarro*. Pamplona: Diputación Foral de Navarra.
- Lamarca, L. (1839). *Ensayo de un diccionario vaelnciano-castellano*. València: Imprenta de J. Ferrer de Orga.

- López, J. I. & M.ª D. Montaner (2000). *Bocabulario de Plasenzia (Sotonera)*. Osca: Publicacions d'o Consello d'a Fabla Aragonesa.
- Martí, E. & S. Aparicio (1989). *El léxico de Anna*. Anna: Exmo. Ayuntamiento de Anna.
- Martí Gadea, J. (1891). *Diccionario general valenciano-castellano*. València: J. Canales.
- Martí Mestre, J. (1994). “Una contribució a la lexicografia del segle XVIII: Marc Antoni d'Orellana”, *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* 28: 111-145.
- Martí Mestre, J. (2006). *Diccionari històric del valencià col·loquial*. València: Universitat de València.
- Martí Mestre, J. (e. p.). “Correspondències entre l'aragonés i el català en la toponímia del Camp de Morvedre i de l'Alt Palància”, en premsa.
- Mercadal, M. (2004). *Vocabulario de la Sexma de la Honor de Huesa del Común (Teruel)*. Saragossa: Institución “Fernando el Católico”.
- Mistral, F. (1979). *Lou Trésor dou Félibrige ou Dictionnaire provençal-français*. Raphèle-lès-Arles: M. Petit, 2 vol.
- Molina, P. (1991). *Parablero murciano*. Múrcia: Caja Murcia.
- Moneva, J. (2004). *Vocabulario de aragón*. Saragossa: Xordica Editorial.
- Monzó Nogués, A. (1951). “El Mijares y el mijarense”, *Anales del Centro de Cultura Valenciana* 19: 41-65, 93-129, 187-249.
- Mott, B. (2000). *Diccionario etimológico chistabino-castellano, castellano-chistabino*. Saragossa: Institución “Fernando el Católico”.
- Nagore, F. (1985). “El diccionario de Peralta a siglo y medio de distancia”. In: M. Peralta. *Diccionario aragonés-castellano*. Saragossa: Ediciones Moncayo.
- Nagore, F. (1994). “Los occitanismos en aragonés”, *Alazet* 6: 119-173.
- Nagore, F. (1998). “Repertorio de bozes aragonesas d'etimoloxía latina d'emplego común en o cobalto d'Aragón, feito por Francisco Otín y Duaso en 1868”, *Luenga & fablas* 2: 217-229.
- Negredo, M. (2001-2002). “O fablar de Fuenferrada (Cuencas mineras zentrals)”, *Luenga & fablas* 5-6: 87-148.
- Pardo Asso, J. (1938). *Nuevo diccionario etimológico aragonés*. Saragossa: Imprenta del Hogar Pignatelli.
- Pastor Blanco, J. M. (2004). *Tesoro léxico de las hablas riojanas*. Logroño: Universidad de La Rioja.
- Pottier, B. (1948-49). “Etude lexicologique sur les Inventaires aragonais”, *Vox hispanica* 10: 87-219.
- Quintana, A. (1976). “El aragonés residual del bajo valle del Mezquín”, *Archivo de Filología Aragonesa* 18-19: 53-86.

- RAE. *Nuevo Tesoro Lexicográfico de la Lengua Española*. <http://ntlle.rae.es/ntlle/srvitGUILoginNtlle>
- Rafanell, A. (1991). *Un nom per a la llengua. El concepte de llemosí en la història del català*. Vic: Eumo.
- Reidy Fritz, J. (1977). *Documentos notariales aragoneses, 1258-1495*. Pamplona: Diputación Foral de Navarra.
- Ríos Nasarre, P. (1993). "Historiografía lingüística aragonesa en o siglo XIX: Don Francisco Otín y Duaso", *Rolde* 65-66: 30-34.
- Rodés, F. *et alii* (2005). *Bocabulario monegrino*. Osca: Publicacions d'o Consello d'a Fabla Aragonesa.
- Rohlf, G. (1977). *Le gascon. Études de philologie pyrénéenne*. Tübingen: Max Niemeyer
- Rohlf, G. (1983). *Diccionario dialectal del Pirineo aragonés*. Saragoossa: Institución "Fernando el Católico".
- Romanos, F. (2003). *Al límite. La pervivencia del aragonés en las comarcas del norte de Zaragoza*. Saragoossa: Diputación de Zaragoza.
- Ruffino, G. (ed.) (1998). *Atti del XXI Congresso Internazionale di Linguistica e Filologia Romanza* 5. Tübingen: Max Niemeyer.
- Sánchez, J. & M.ª T. Echenique (eds.) (2002). *Actas del V Congreso Internacional de Historia de la Lengua Española*. Madrid: Gredos.
- Sesma, J. A. & A. Líbano (1982). *Léxico del comercio medieval en Aragón (siglo XV)*. Saragoossa: Institución "Fernando el Católico".
- Serna, J. S. (1983). *Cómo habla La Mancha*. Albacete: Cervantes.
- Soler Betés, A. (2004). *Replega de bocabulario de Ballobar*. Osca: Publicacions d'o Consello d'a Fabla Aragonesa.
- Terrado, J. (1991). *La lengua de Teruel a fines de la Edad Media*. Terol: Instituto de Estudios Turolenses.
- Torres Fornés, C. (1903). *Sobre voces aragonesas usadas en Segorbe*. València: Miguel Gimeno.
- Vázquez Obrador, J. (2002). "Aportaciones de las lenguas prerromanas a la conformación del aragonés", *Caplletra* 32: 35-51.
- Yunta, P. (1978). *Conquensismos*. Conca: Caja Provincial de Ahorros de Cuenca.